

Stanisława NAZARUK

ORCID: 0000-0001-5620-3980

*Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II
w Białej Podlaskiej*

Anna KLIM-KLIMASZEWSKA

ORCID: 0000-0001-7418-9983

*Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny
w Siedlcach*

Ewa TOKAREWICZ

ORCID: 0000-0001-5620-3980

*Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II
w Białej Podlaskiej*

Koncepcja Marii Montessori a rozwój umiejętności samoobsługowych dzieci w wieku przedszkolnym

**Abstract: The Concept of Maria Montessori and the Development of Self-Care Skills
in Children of Preschool Age**

The development of self-care skills in children is a part of the Core curriculum for preschool education. The contents regarding formation of such skills include shaping hygiene practices, good habits and developing motor skills. Maria Montessori drew attention to the development of self-care skills and functional independence. In her concept of preschool child education, Maria Montessori developed practical life activities which were intended to serve the development of specific skills and their application to everyday life. Therefore, the aim of the research was to identify the level of self-care skills in 4-year-old children attending selected kindergartens located in Mińsk Mazowiecki and Siedlce. The research was conducted on 200 children from Non-public Creative Activity Montessori Kindergarten 'Zameczek' in Siedlce, Non-public Montessori Kindergarten 'Delfinek' in Mińsk Mazowiecki and 6 traditional kindergartens — 2 of which were located in Mińsk Mazowiecki and 4 located in Siedlce. The obtained research results indicated a varied level of self-care skills depending on kindergarten the children attended.

Keywords: 4-year-old children, kindergarten, self-care skills, the pedagogical concept of Maria Montessori

Słowa kluczowe: czterolatki, przedszkole, umiejętności samoobsługowe, koncepcja pedagogiczna Marii Montessori

www.czasopismoppiw.pl

Wstęp

Kształtowanie umiejętności samoobsługowych jest jednym z zadań przedszkola realizowanych w zakresie wychowania zdrowotnego. Umiejętności te kształtowane są podczas organizowanych w przedszkolu zajęć obowiązkowych i przejawiają się w sytuacjach naturalnych, lecz objętych zamierzoną pracą wychowawczą. Treści dotyczące kształtowania czynności samoobsługowych obejmują kształtowanie nawyków i przyzwyczajzeń higieniczno-kulturalnych oraz rozwijanie sprawności ruchowej.

Postawy wobec nawyków i przyzwyczajzeń higieniczno-kulturalnych dotyczą: odżywiania, korzystania ze świeżego powietrza i słońca, czystości osobistej, higieny narządów zmysłowych i układu nerwowego, zapobiegania infekcjom i chorobom oraz kształtowania pozytywnego stosunku do lekarza. Zadaniem przedszkola jest uświadomienie dzieciom konieczności przestrzegania zasad higieny i kulturalnego zachowania oraz przyswajanie im przeświadczenia o znaczeniu nabywania odporności na choroby i niepowodzenia w pokonywaniu trudności.

W wyniku realizacji treści programowych dotyczących umiejętności samoobsługowych dziecko powinno: umieć poprawnie umyć się i wytrzeć, a także myć zęby; właściwie zachowywać się przy stole podczas posiłków, nakrywać do stołu i sprzątać po sobie; umiejętnie korzystać z toalety; samodzielnie ubierać się i rozbierać; dbać o rzeczy i nie narażać ich na zgubienie lub kradzież; utrzymywać porządek tam, gdzie przebywa: nie śmiecić, nie bałaganić w domu, na podwórku, w przedszkolu itd. (Klim-Klimaszewska, 2010, s. 130).

Rozwój umiejętności samoobsługowych dzieci w wieku przedszkolnym

W początkowym etapie nabywania sprawności samoobsługowych dziecko opanowuje tylko główne elementy i kolejne etapy danej czynności. Następnie dziecko ćwiczy coraz trudniejsze czynności, aż opanuje daną umiejętność samoobsługową. Konieczna jest tu jeszcze kontrola, po której często trzeba coś skorygować, a także powtarzanie danej czynności, gdyż sprawność niećwiczona wygasa. Kształtowanie czynności samoobsługowych wyodrębnione jest w pedagogice przedszkolnej jako forma pracy z dziećmi. Odbywa się ono przede wszystkim na zasadzie naśladownictwa przez odpowiednie ćwiczenia przeprowadzane pod kierunkiem i kontrolą dorosłych. Nauczyciel własnym zachowaniem powinien dawać dzieciom przykład właściwego postępowania. Metody czynne wzmacniane są słowną instrukcją — objaśnieniem, jak i dlaczego w taki, a nie inny sposób należy wykonywać daną czynność. Kształtowanie umiejętności samoobsługowych odbywa się również często podczas innych zajęć. Okazją

do praktycznego stosowania nabytych umiejętności samoobsługowych są spacery i wycieczki, gdy trzeba w niecodziennych warunkach zadbać o swoje rzeczy, aby czegoś nie zgubić, czy też uroczystości, gdy dzieci przebierają się w różne stroje i muszą poradzić sobie samodzielnie z niejednym problemem (Kwiatowska, 1988, s. 196).

W kształtowaniu czynności samoobsługowych można wyróżnić pewną kolejność rozwojową:

- przed ukończeniem drugiego roku życia dziecko potrafi trzymać filiżankę jedną ręką i pić z niej, radzi sobie też z trzymaniem łyżki;
- dwulatek pomaga rodzicom w pracach domowych, dużo mówi i pyta bez przerwy;
- dwuipółroczne dziecko potrafi samodzielnie włożyć ubranie, skarpety na nóżki, buciki, próbuje rozpinąć buciki itp.;
- trzylatek myje ręce, twarz, wyciera się ręcznikiem, potrafi sam jeść, stara się wyrećzać dorosłych, podając im różne rzeczy;
- czterolatki mają już w zasadzie opanowane najważniejsze czynności samoobsługowe: same jedzą i piją, samodzielnie korzystają z łazienki, wymagają tylko pomocy przy ubieraniu się (Gruszczyk-Kolczyńska, Zielińska, 2004a, s. 46–48).

Zdarza się jednak, że w czynnościach samoobsługowych występują zaburzenia zagrażające dalszemu rozwojowi dziecka. Ważne jest, aby dorośli w porę dostrzegli zagrożenie nieprawidłowego rozwoju i podjęli właściwe działania pomocowe.

W rozwoju czynności samoobsługowych dziecka w wieku przedszkolnym występują następujące zaburzenia:

- niezręczność ruchowa całego ciała — dziecko nie włącza się w zabawy ruchowe, próbuje coś wykonywać zwykle w samotności, ma trudności w zabawie z piłką, w bieganiu, w maszerowaniu, jego ruchy są „kanciaste”, nieskoordynowane, mało płynne;
- niezręczność manualna — dziecko ma kłopoty z wycinaniem nożyczkami, zapinaniem guzików, wiązaniem sznurowadeł, ubieraniem się i rozbieraniem;
- zaburzenia lateralizacji — dziecko lepiej posługuje się ręką lewą niż prawą, ma więc trudności w przyswajaniu pojęć określających stosunki przestrzenne oraz w określeniu stron swojego ciała, ma kłopoty z wykonaniem ćwiczeń grupowych;
- zaburzenia w postrzeganiu wzrokowym — dziecko ma problemy z wyodrębnianiem części w złożonej całości oraz scalaniem poszczególnych części w całość, w dostrzeganiu różnic między przedmiotami podobnymi lub nieidentycznymi, ma trudności z odwzorowaniem graficznym i przestrzennym kształtów geometrycznych oraz rozumieniem i wnioskowaniem na materiale obrazowym (Klim-Klimaszewska, 2010, s. 50–51).

Jeżeli dziecko ma trudności z czynnościami samoobsługowymi, należy ustalić, czy:

- miało okazję do samodzielnego działania, tzn. czy i jak często dorośli dawali mu okazję do opanowania ważnych czynności, czy wyręczali je, bezwiednie ucząc bezradności;

- zbyt często chorowało i musiało wówczas całą swoją energię życiową kierować na walkę z chorobą oraz regenerację sił, i dlatego nie mogło gromadzić doświadczeń w zakresie potrzebnych czynności samoobsługowych;

- było wdrażane do zabaw, gdyż to, że obsypywano je zabawkami, nie oznacza, iż potrafi się nimi bawić.

Są to bardzo ważne przyczyny zarysowujących się u dzieci nieprawidłowości w kształtowaniu umiejętności samoobsługowych. Jeżeli dziecko nie miało zbyt wielu okazji do nabywania tych kompetencji, trudno oczekiwać, aby się nimi wykazywało. Niezależnie od tego, co sprawiło, że dziecko rozwija się wolniej, trzeba rozpocząć działania naprawcze (Gruszczyk-Kolczyńska, Zielińska, 2004b, s. 228–229). Ważne jest zatem, aby dorośli wiedzieli, jak ważne dla rozwoju dziecka jest opanowanie czynności samoobsługowych, i znali skuteczne sposoby kształtowania tych umiejętności (s. 50).

Kształtowanie umiejętności samoobsługowych u dzieci w wieku przedszkolnym w koncepcji pedagogicznej Marii Montessori

Na kształtowanie umiejętności samoobsługowych zwróciła uwagę Maria Montessori (1870–1952), włoska lekarka i pedagog, twórczyni popularnego na całym świecie systemu wychowania przedszkolnego opartego na założeniach naturalizmu pedagogicznego, według którego dziecku należy pozostawić pełną swobodę w rozwijaniu jego spontanicznej aktywności poznawczej. Celem metody Marii Montessori jest przygotowanie wychowanka do samodzielnego życia przez wspieranie jego możliwości. Dlatego też przesłanie metody Montessori brzmi: „Pomóż mi samemu to zrobić”. Hasło to wyraża dążenie dziecka do samodzielnego i nieskrępowanego rozwoju w warunkach właściwej pomocy nauczyciela, która musi opierać się na głębokiej i rzetelnej wiedzy o danym zjawisku. Formy tej pomocy muszą inspirować dziecko do samodzielnej pracy, a rolą nauczyciela jest stwarzanie warunków stymulujących rozwój (Badura-Strzelczyk, 1998, s. 21).

W myśl koncepcji pedagogicznej Montessori edukację małego dziecka należy zaczynać od najwcześniejszych lat. Jej przesłaniem jest umożliwienie dziecku podjęcia działań, którymi jest zainteresowane i które stanowią okazję do ćwiczenia praktycznych sprawności. Trzeba dać szansę dziecku na ich powtarzanie tak długo, jak długo jest to potrzebne. Taki sposób uczenia się wyzwala tak

istotny w edukacji zapał do nauki i radość. Dzieci podejmują wysiłek, bo chcą się uczyć. Uczą się i stają odpowiedzialne. Oczywiście potrzebują wsparcia dorosłych — wprowadzenia w świat kultury, nauki, ale także zrozumienia i zapewnienia dobrej atmosfery do pracy (Jordan, 2007, s. 11–13).

Według Montessori głównym celem wychowania jest wspomaganie indywidualnego rozwoju dziecka. Cele ogólne są obserwowalnymi zmianami zachodzącymi u dziecka w wyniku procesu edukacyjnego prowadzonego zgodnie z zasadami montessoriańskimi. Cele szczegółowe są natomiast zweryfikowane, konkretne i realne — to wielorakie umiejętności i zdobyta wiedza. Przez działanie dzieci zdobywają nowe umiejętności (Surma, 2012, s. 68).

Montessori uważała, że istotą wychowania jest doprowadzenie dziecka do samodzielności i niezależności od dorosłych. Przestrzegała przed nieustannym wyręczaniem dziecka, które może spowodować zanik naturalnej zdolności własnej aktywności w zakresie rozwoju fizycznego i psychicznego, a trzeba pamiętać, że częścią rozwoju psychicznego jest dążenie do samodzielności. Za samodzielność dziecka odpowiedzialne jest jego wewnętrzne dojrzewanie, dzięki sile wewnętrznej dziecko dąży do samodzielnego kształtowania siebie. Konieczne jest, aby dziecko doskonaliło się samo, dzięki własnej pracy, oraz rozwijało inteligencję dzięki własnym doświadczeniom (Surma, 2008). Tylko dzięki własnej aktywności dziecko może rozwijać sprawność ruchową związaną z samoobsługą. Jeśli sprawność ta kształtuje się w coraz bardziej złożonym procesie koordynacji i powtarzania, to decydujące znaczenie ma stwarzanie okazji do takich działań, za sprawą których dziecko tę sprawność może rozwijać samodzielnie. Nabywanie niektórych umiejętności samoobsługowych może trwać dłużej lub krócej, zależy to od wewnętrznych predyspozycji dziecka. Dlatego też należy dać mu czas na samodzielny rozwój. Jeśli dysponuje nim, to nie tylko uczy się wykonywać daną czynność, ale także jest świadome, że potrafi coś zrobić. Gdy dziecko osiągnie swój cel, doskonali nabytą umiejętność i przejawia chęć jej powtarzania. Powtarzanie jest dobrym nawykiem i kiedy dziecko powtarza daną czynność, nie wolno mu w tym przeszkadzać, a wprost przeciwnie — stwarzać okazje do takich działań. Niezależność, którą dziecko uzyskuje dzięki samodzielności, prowadzi do autonomii, która jest wyrazem respektowania innych osób oraz rzeczy (Miksza, 1997, s. 28–52).

Kształtowaniu umiejętności samoobsługowych ma służyć odpowiednio przygotowane otoczenie, w którym powinny być wyczuwalne impulsy do działania. Istotnym wyznacznikiem tak przygotowanego otoczenia są pomoce rozwojowe, mające służyć dziecku, a nie nauczycielowi. Są to wszystkie przedmioty znajdujące się w otoczeniu dziecka. Powinny one przyciągać jego uwagę wyglądem, barwą i strukturą. Pomoce rozwojowe są w jednym egzemplarzu, aby podkreślić niepowtarzalność przedmiotów. Ma to również walor wychowawczy, gdyż uczy dziecko cierpliwego czekania, ustępowania, negocjowania. Istotną ce-

chę pomocy rozwojowych jest izolacja trudności. Jest to cenna wskazówka dla dziecka w trakcie pracy z daną pomocą. Jeśli przedmiot pracy ma przejrzystą budowę, nie stwarza problemów, pozwala to dziecku na rozpoznanie celu danej pomocy przez samodzielną pracę (Klim-Klimaszewska, 2010, s. 220).

Do kształtowania umiejętności samoobsługowych służy grupa pomocy do praktycznych ćwiczeń dnia codziennego. Jest to materiał związany z samoobsługą, troską o środowisko, zwyczajami i normami społecznymi. Ćwiczenia dnia codziennego odpowiadają naturalnej u dziecka potrzebie ruchu, aktywnego działania. Prowadzą do koordynacji i zharmonizowania ruchu przez częste powtarzanie czynności. Chodzi o wykształcenie pięknych ruchów i wyuczenie się konkretnych czynności potrzebnych w życiu codziennym. Element powtarzania jest w tym przypadku najistotniejszy, gdyż w trakcie powtórzeń zachodzi niezwykle ważna wewnętrzna praca dziecka. Istotne jest, aby czynności podejmowane przez dzieci nie miały wartości ćwiczeń gimnastycznych. Praktyczne ćwiczenia dnia codziennego pozwalają na opanowanie konkretnej umiejętności i zastosowanie jej w codziennym życiu, np.: zapinanie guzików, składanie ubrań, zamiatanie, sznurowanie butów, uprawa i pielęgnacja roślin, obsługiwanie urządzeń technicznych. Wiele czynności, które dziecko wykonuje w ramach ćwiczeń praktycznych, dotyczy higieny i samoobsługi, np.: mycie rąk, twarzy, zębów, dbałość o wygląd zewnętrzny, zachowanie w toalecie, właściwe zachowanie przy stole, nakrywanie stołu i sprzątanie po posiłkach, samodzielne rozbieranie się i ubieranie. Rezultatem usamodzielnienia się jest zaradność, czyli umiejętność wykonywania czynności bez pomocy dorosłych. Ćwiczenia dnia codziennego prowadzą do rozwoju osobowości i jej integracji. Wspierają dziecko w zdobywaniu samodzielności i niezależności, uczą wiary, wytrwałości, silnej woli, aktywnego działania i koncentracji. Kształtują u dzieci postawę szacunku wobec przedmiotów, ludzi i zwierząt (por. Miksza, 1997, s. 50; Montessori, 2005, s. 8).

Praktyczne ćwiczenia dnia codziennego podzielone są pod względem tematycznym na:

— ćwiczenia pielęgnacji osobistej — są to ćwiczenia dotyczące higieny osobistej, np.: mycie rąk, twarzy, zębów, używanie chusteczki do nosa, grzebienia, spożywanie posiłków; uczące dzieci dbać o siebie nawzajem, np.: zapinanie guzików, wiązanie sznurowadeł, czyszczenie butów, umożliwiające zapoznanie się z różnego rodzaju zapięciami, zamkami błyskawicznymi, rzepami, dużymi i małymi guzikami oraz sprzączkami, wypróbowanie ich i wykorzystanie tych umiejętności u siebie oraz u innych; pomoce rozwojowe wykorzystywane w tego rodzaju ćwiczeniach to: ramki do zawiązywania, zapinania itp., serwety do składania, różne naczynia do przelewania wody, zestaw do czyszczenia butów, szkła, metali, stanowisko do mycia rąk (niski stół nakryty ceratą, miska i dzbanek, mydło na podstawce, ręcznik, wiadro na brudną wodę, ściereczka);

— ćwiczenia pielęgnacji otoczenia — są to ćwiczenia mające na celu dbanie o otaczające środowisko, np. utrzymywanie porządku w swoim miejscu zabawy i pracy. Są to takie czynności, jak: ścieranie kurzu, troska o kwiaty i zwierzęta na terenie przedszkola, nakrywanie i sprzątanie stołu po posiłku; dzieci uczą się odkurzać, zamiatać, prać, składać ubrania, układać je w szafkach, prasować; do wykonywania tych prac używają prawdziwych przedmiotów dostosowanych do ich wzrostu: miski, żelazka, małych miotełek, szufelek, ściereczek, przedmiotów do pielęgnacji ciętych kwiatów (kwiaty cięte, małe wiaderko, różne wazon, tacka, cerata jako podkładka, miseczka na odpady, nożyce, dzbanek, ręcznik), trzepaczki do dywanów;

— ćwiczenia pielęgnacji wspólnoty — są to ćwiczenia mające na celu troskę o grupę przedszkolną i związane z nakrywaniem do stołu dla wszystkich oraz obsługiwaniem innych; dzieci uczą się równego rozkładania obrusów na stole, ostrożnego ustawiania talerzy, uważnego zmywania talerzy i sztućców, odnoszenia wszystkiego na miejsce;

— ćwiczenia pielęgnacji więzi społecznych — są to ćwiczenia grzesności i zachowania w kontaktach z innymi osobami, mają bezpośredni związek z rozwojem zachowań społecznych, uczą szacunku do innych osób, odpowiedzialności za własne i przedszkolne rzeczy, cierpliwości i wywołują chęć niesienia pomocy; dzieci uczą się, jak witać, pozdrawiać i żegnać gości, odbierać telefon, pukać do drzwi, dokonywać prezentacji, częstować, nawiązywać kontakt słowny;

— ćwiczenia pielęgnacji ruchu — jest to różna aktywność dziecka wynikająca z codziennych sytuacji; obejmuje takie ćwiczenia, jak: otwieranie i zamykanie drzwi, noszenie krzesła i ciche stawianie go na podłodze, przenoszenie przedmiotów, chodzenie, stanie, siedzenie czy kucanie; są to także ćwiczenia takie, jak chodzenie po linii i zajęcia ciszy; chodzenie po linii rozwija poczucie balansu, linia jest tak gruba jak stopa dziecka i ma kształt elipsy; dzieci najpierw ćwiczą samo chodzenie, a następnie, w miarę nabierania równowagi, ćwiczą chodzenie np. z kubkiem z wodą, unikając jej rozlania; zajęcia ciszy mają na celu koncentrację dziecka i wyciszenie go — do takich ćwiczeń należy np. ciche podchodzenie do nauczyciela dziecka, które zostało wezwane szeptem; zajęcia ciszy przyczyniają się do usprawnienia poruszania się i pogłębiają zdolność koncentracji; na zajęciach ciszy wykorzystywane są wszystkie czynności związane z nauką umiejętności samoobsługowych (por. Badura-Strzelczyk, 1998, s. 15–129; Skjöld Wennerström, Bröderman Smeds, 2009, s. 90–92; Steenberg 2003, s. 45–47).

Metodologiczne podstawy badań własnych

Biorąc pod uwagę znaczenie problematyki dotyczącej kształtowania umiejętności samoobsługowych u dzieci w wieku przedszkolnym, przeprowadzono badania diagnostyczne mające na celu poznanie stopnia ich opanowania przez wychowanków przedszkoli realizujących koncepcję pedagogiczną Montessori oraz przedszkoli tradycyjnych. Postanowiono zatem zbadać, czy istnieją różnice w opanowaniu czynności samoobsługowych przez dzieci uczęszczające do przedszkoli montessoriańskich i uczęszczające do przedszkoli tradycyjnych.

Badanie umiejętności samoobsługowych dzieci przeprowadzono za pomocą arkusza obserwacji rozwoju czynności dnia codziennego, który zawierał 53 kategorie czynności dotyczących: przelewania wody, zapinania ramek, składania serwet, mycia rąk, pielęgnacji kwiatów, czyszczenia metali i butów, szycia, segregowania przedmiotów, zakręcania i odkręcania, przesiewania, ćwiczenia ciszy, życia społecznego. Oceny dokonano w skali trójstopniowej: poziom niski to zainteresowanie wybraną pomocą lub materiałem i wykorzystanie ich w dowolny sposób (Z); poziom średni dotyczył zaprezentowania przez nauczyciela właściwie wykonanej czynności i dalszego wykonywania tej pracy przez dziecko pod kontrolą (PN); poziom wysoki polegał na samodzielnym wykonaniu czynności przez dziecko na dostępnym materiale (S). Badanie poziomu umiejętności samoobsługowych dzieci przeprowadzono w kwietniu 2017 r.

Wyniki badań

Zestawienie wyników obserwacji umiejętności samoobsługowych badanych dzieci przedstawiono w tabeli 1.

Dane zawarte w tabeli 1 pokazują, że dzieci z przedszkoli realizujących koncepcję pedagogiczną Montessori stanowiły większość pod względem opanowania wszystkich czynności samoobsługowych w porównaniu z dziećmi z przedszkoli tradycyjnych. Najwięcej dzieci, bo 95%, samodzielnie myło ręce, 90% przesiewało, 85% ćwiczyło ciszę i 80% pielęgnowało życie społeczne. 75% dzieci z przedszkoli montessoriańskich pielęgnowało kwiaty, czyściło metal i buty, szyło bez igły, zakręcało i odkręcało. 65% dzieci samodzielnie składało serwety, a 60% samodzielnie przelewało wodę. Najmniej dzieci z przedszkoli montessoriańskich samodzielnie szyło za pomocą igły 55%.

Wśród dzieci z przedszkoli tradycyjnych największy odsetek stanowiły te, które samodzielnie myły ręce (45%) i segregowały przedmioty (35%). Kolejne grupy stanowiły te dzieci, które samodzielnie zakręcały i odkręcały (30%), przesiewały (25%) i pielęgnowały kwiaty (20%). 18% dzieci z przedszkoli tradycyjnych potrafiło samodzielnie przelewać wodę, 15% samodzielnie zawiązywało

Tabela 1. Zestawienie wyników obserwacji

Lp.	Nazwa czynności	Stopień opanowania	Dzieci [%]	
			Przedszkola tradycyjne	Przedszkola montessoriańskie
1.	Przelewa wodę	Z	30	18
		PN	52	22
		S	18	60
2.	Zawiązuje ramki	Z	50	10
		PN	35	20
		S	15	70
3.	Składa serwety	Z	45	10
		PN	45	25
		S	10	65
4.	Myje ręce	Z	20	–
		PN	35	5
		S	45	95
5.	Pielegnuje kwiaty	Z	50	10
		PN	30	15
		S	20	75
6.	Czyści metal i buty	Z	60	10
		PN	30	15
		S	10	75
7.	Szyje bez igły	Z	35	10
		PN	55	15
		S	10	75
8.	Szyje za pomocą igły	Z	45	15
		PN	50	30
		S	5	55
9.	Segreguje przedmioty	Z	30	15
		PN	35	20
		S	35	65

Lp.	Nazwa czynności	Stopień opanowania	Dzieci [%]	
			Przedszkola tradycyjne	Przedszkola montessoriańskie
10.	Zakręca i odkręca	Z*	45	10
		PN	25	15
		S	30	75
11.	Przesiewa	Z	40	5
		PN	35	5
		S	25	90
12.	Ćwiczy ciszę	Z	50	10
		PN	40	5
		S	10	85
13.	Pielęgnuje życie społeczne	Z	55	5
		PN	30	15
		S	15	80

* S — wykonuje czynność samodzielnie (poziom wysoki); PN — wykonuje czynność pod nadzorem nauczyciela (poziom średni); Z — wykazuje zainteresowanie czynnością i wykonuje ją w sposób dowolny (poziom niski).

ramki i pielęgnowało życie społeczne, a 10% samodzielnie składało serwetę, czyściło buty i metal, szyło bez igły i ćwiczyło ciszę. Tylko 5% dzieci z przedszkoli tradycyjnych samodzielnie szyło za pomocą igły.

Należy stwierdzić, że zarówno wśród dzieci z przedszkoli montessoriańskich, jak i wśród dzieci z przedszkoli tradycyjnych największą grupę stanowiły te, które samodzielnie myły ręce (odpowiednio: 95% i 45%), a najmniejszą te, które samodzielnie szyły za pomocą igły (dzieci z przedszkoli montessoriańskich — 55%, z przedszkoli tradycyjnych — 5%).

Badania pokazały, że systematyczne prowadzenie działań związanych z kształtowaniem umiejętności samoobsługowych daje pozytywne wyniki. W przedszkolach pracujących według koncepcji Montessori czynności samoobsługowe są starannie zaplanowane w ciągu dnia, a ich ćwiczeniu służy odpowiednio przygotowane otoczenie. Pewne elementy metody Montessori są również realizowane w sposób okazjonalny w przedszkolach tradycyjnych, chociaż nie są one określane tym mianem. Chodzi tu zwłaszcza o nakrywanie do stołu i obsługa innych osób. Dzieci uczą się równego rozkładania obrusów,

ostrożnego układania talerzy, sprzątania po skończonym jedzeniu, jest to więc montessoriańska pielęgnacja życia społecznego. Robią to jednak tylko przy okazji świąt obchodzonych w przedszkolu. Najczęściej w przedszkolach tradycyjnych do codziennych posiłków stoliki przygotowują pomoce przedszkolne, choć z powodzeniem mogłyby to robić same dzieci. Nic dziwnego, że tylko 15% z nich potrafi samodzielnie pielęgnować życie społeczne. Okazjonalność czynności samoobsługowych, brak ich powtarzania sprawiają, że dzieci nie mają możliwości samodzielnego kształtowania badanych umiejętności.

Na podstawie danych uzyskanych z obserwacji określono poziomy opanowania umiejętności samoobsługowych. Porównawcze zestawienie przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2. Poziom opanowania umiejętności samoobsługowych przez badane dzieci

Lp.	Poziom opanowania umiejętności samoobsługowych	Przedszkola					
		tradycyjne			montessoriańskie		
		Dzieci [%]			Dzieci [%]		
		dz	ch	ogółem	dz	ch	ogółem
1.	Wysoki	10	9	19	45	29	74
2.	Średni	19	20	39	9	7	16
3.	Niski	20	22	42	4	6	10
Ogółem		49	51	100	58	42	100

Dane przedstawione w tabeli 2 pokazują, że wśród dzieci z przedszkoli tradycyjnych największy odsetek (42%) stanowiły te, które opanowały czynności samoobsługowe na poziomie niskim. Drugą grupę stanowiły dzieci, które wykazywały poziom średni — 39%. Najmniejszą grupę (19%) — dzieci wykazujące opanowanie tych czynności na poziomie wysokim. W grupie dzieci, które wykazywały niski i średni poziom opanowania czynności samoobsługowych, nieznaczną większość stanowili chłopcy, a w grupie, która uzyskała wysoki poziom — nieco więcej było dziewczynek. Wśród dzieci z przedszkoli montessoriańskich zdecydowaną większość stanowiły te, które opanowały czynności samoobsługowe na poziomie wysokim (74%). Mniejszą grupę stanowiły dzieci, których czynności samoobsługowe uplasowały się na poziomie średnim (16%) i na poziomie niskim (10%). W grupach dzieci, które czynności samoobsługowe opanowały na poziomie wysokim i średnim, dominowały dziewczynki, natomiast w grupie, w której poziom tych czynności był niski, przeważali chłopcy.

Zakończenie

Dzieci w wieku przedszkolnym są bardzo zainteresowane czynnościami samoobsługowymi i chętnie je wykonują, naśladując dorosłych. Okazję do takich działań stwarzają praktyczne zajęcia dnia codziennego realizowane w przedszkolach pracujących zgodnie z koncepcją pedagogiczną Marii Montessori. W odpowiednio zorganizowanym środowisku dzieci znajdują autentyczne przedmioty codziennego użytku, starannie zaprojektowane i dostosowane wielkością do ich wymiarów. Dzięki nim dzieci nie muszą bawić się na niby, lecz uczą się wykonywać prawdziwe czynności. Wykonywanie tych czynności koordynuje i harmonizuje ruchy, poprawia motorykę, prowadzi do rozwoju psychicznego dziecka i opanowania praktycznych umiejętności potrzebnych w codziennym życiu. Wyuczenie pewnych umiejętności i stosowanie ich w życiu umożliwia osiągnięcie samodzielności i niezależności. W przedszkolach tradycyjnych kształtowanie umiejętności samoobsługowych przebiega w inny sposób. Przez zabawę, która jest główną metodą pracy edukacyjno-wychowawczej w przedszkolach, dzieci uczą się i kształtują umiejętności. Nie zawsze możliwe jest stworzenie optymalnych warunków do rozwoju umiejętności samoobsługowych.

W aspekcie porównawczym wyników badań, gdzie poziom umiejętności samoobsługowych dzieci z przedszkoli tradycyjnych był niższy niż dzieci z przedszkoli montessoriańskich, można zaproponować dyskusję nad podjęciem działań poprawiających ten obszar edukacji przedszkolnej, zarówno w placówce, jak i w środowisku rodzinnym. Problematyka tego artykułu z pewnością nie wyczerpuje przedstawionego zagadnienia, a jedynie je zarysowuje. Wydaje się, że warto w przyszłości kontynuować ten temat.

Bibliografia

- Badura-Strzelczyk, G. (1998). *Pomóż mi zrobić to samemu. Jak wykorzystać idee Marii Montessori we współczesności*. Kraków: Impuls.
- Gruszczyk-Kolczyńska, E., Zielińska, E. (2004a). *Wspomaganie rozwoju umysłowego czterolatków i pięciolatków*. Warszawa: WSiP.
- Gruszczyk-Kolczyńska, E., Zielińska, E. (2004b). *Wspomaganie rozwoju umysłowego trzylatków i dzieci starszych wolniej się rozwijających*. Warszawa: WSiP.
- Jordan, A. (2007). *100-lecie pedagogiki Montessori*. „Wychowanie w Przedszkolu”, 5, s. 11–13.
- Klim-Klimaszewska, A. (2010). *Pedagogika przedszkolna. Nowa podstawa programowa*. Warszawa: Wyd. Erica.
- Kwiatowska, M. (1988). *Podstawy pedagogiki przedszkolnej*. Warszawa: WSiP.
- Miksza, M. (1997). *Zrozumieć Montessori, czyli Maria Montessori o wychowaniu dziecka*. Kraków: Impuls.

- Montessori, M. (2005). *Domy dziecięce. Metoda pedagogiki naukowej stosowana w wychowaniu najmłodszych dzieci*. Warszawa: Żak.
- Skjöld Wennerström, K., Bröderman Smeds, M. (2009). *Pedagogika Montessori w przedszkolu i szkole*. Przeł. I. Łabędzka-Karlöf. Kraków: Impuls.
- Steenberg, U. (2003). *Pedagogika Marii Montessori w przedszkolu*. Przeł. M. Jałowicz. Kielce: Jedność.
- Surma, B. (2008). *Pedagogika Montessori — podstawy teoretyczne i twórcze inspiracje w praktyce. System pedagogiczny Marii Montessori w placówkach wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej w Polsce i we Włoszech*. Łódź: Palatum.
- Surma, B. (2012). *Edukacja językowa w koncepcji pedagogicznej Marii Montessori*. „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce”, 23, 1.